Welke didactische strategieën van docenten dragen eraan bij dat BOL-studenten in het mbo actief meedoen in de les?

Beantwoord door Niek van den Berg (kennismakelaar Kennisrotonde)

26 juli 2024

KR. 2100

Kort antwoord

Effectieve activerende didactiek heeft een aantal algemene kenmerken die niet specifiek aan een onderwijssector gebonden zijn, maar daar uiteraard wel een eigen invulling moeten krijgen. Specifiek voor het mbo is de grote diversiteit in de studentenpopulatie, waardoor differentiëren belangrijk maar ook heel lastig is. Aan de andere kant biedt het mbo vanwege het beroepsgerichte karakter ook specifieke kansen voor activerende didactiek, gericht op de ontwikkeling van beroepskennis, beroepsmatig handelen en een initiële beroepsidentiteit.

Antwoord

Actief zijn in de les houdt in dat studenten daadwerkelijk met de inhoud en verwerkingsopdrachten aan de slag gaan. Hierdoor komen leerprocessen op gang, of zetten die door en verdiepen ze zich. In het mbo ontwikkelen studenten zo hun beroepskennis, beroepsmatig handen en initiële beroepsidentiteit (Koopman et al., 2024).

Didactische strategieën die eraan bijdragen dat studenten actief meedoen in de les heten ook wel activerende didactiek. Naast algemene kenmerken heeft activerende didactiek in het mbo een paar specifieke aandachtspunten en randvoorwaarden.

Algemene kenmerken van activerende didactiek

Effectieve activerende didactiek heeft een twaalftal kenmerken die in alle onderwijscontexten gelden, ook in het mbo. Surma et al. (2019) beschrijven deze in het handboek Wijze Lessen, waarbij ze bij elk kenmerk laten zien op welke onderzoeksinzichten ze voortbouwen en wat docenten concreet doen. Heel in het kort gaat het om het volgende. Om te beginnen is het belangrijk om rekening te houden met de voorkennis die studenten al hebben en daar op voort te bouwen, dan wel voor te corrigeren als de voorkennis niet adequaat is. De instructie moet duidelijk, gestructureerd en uitdagend zijn. Voorbeelden geven en woord en beeld combineren helpen daarbij. Belangrijk is verder dat studenten actief aan de slag gaan om de leerstof te verwerken, gespreid in de tijd en met afwisselende typen oefeningen. Gedurende heel het onderwijs- en leerproces is het nodig om te checken of alle studenten begrijpen wat de bedoeling is en actief met de stof en de opdrachten bezig zijn. Vragen stellen helpt daarbij, zeker als je ervoor zorgt dat iedereen erover moet nadenken en dat niet steeds dezelfde studenten reageren. Als verwerkingsopdrachten moeilijk zijn, is het belangrijk studenten te ondersteunen. Formatieve toetsing

helpt bij het leren en oefenen, evenals feedback die studenten aan het denken zet. Docenten kunnen tot slot inzetten op de ontwikkeling van zelfregulatievaardigheden van studenten om zelf hun leren te organiseren en zelfstandig te studeren. Naarmate studenten dit beter kunnen, is er minder docentsturing nodig (Surma et al., 2019).

Specifieke uitdagingen en kansen voor activerende didactiek in het mbo

Deze bouwstenen voor activerende didactiek krijgen in elke situatie een eigen invulling, ook in het mbo. Mede gezien de grote diversiteit in de studentenpopulatie is differentiërende didactiek waarbij docenten rekening houden met verschillen in voorkennis en ervaren moeite met opdrachten een extra uitdaging (Glaudé et al., 2011; Kennisrotonde, 2017/2021). Aan de andere kant biedt het mbo vanwege het beroepsgerichte karakter ook specifieke kansen voor activerende didactiek.

Differentiatie, noodzaak en uitdaging

Twee hoofdvormen van intern differentiëren (d.w.z. binnen een opleiding) zijn divergente en convergente differentiatie. Bij de eerste vorm werken studenten naar verschillende leerdoelen aan de hand van verschillende leerinhouden of producten; bij de tweede vorm ligt de nadruk op het meekrijgen van zwakkere studenten in een klas, opdat heel de groep de minimumdoelen haalt (Blok, 2004; Van der Vegt et al., 2019).

In het mbo is maar heel beperkt onderzoek beschikbaar naar interne differentiatie (Kennisrotonde, 2018). Voortbouwend op de vele onderzoeksinzichten hierover uit primair en voortgezet onderwijs geeft Conijn (2023) een goed overzicht van vormen en opbrengsten van interne convergente differentiatie en wat daarvan wel en niet ook in het mbo is onderzocht. Stappen in deze aanpak zijn dat je gegevens over de beginsituatie van studenten verzamelt en analyseert, niveaugroepen maakt, en per groep een passend onderwijsaanbod ontwerpt zodat iedereen actief mee kan doen en de leerdoelen kan halen. Om dit effectief in te kunnen zetten zijn randvoorwaarden nodig wat betreft de lesopbouw, lesorganisatie en het leerklimaat, wat net als differentiëren zelf een kunst op zich is en waar veel docenten zich nog in moeten ontwikkelen (Conijn, 2023).

Leren voor een beroep biedt kansen voor activerende didactiek

Vanwege het beroepsgerichte karakter van het mbo zijn er ook specifieke kansen voor activerende didactiek in de les. Bijvoorbeeld ervaringen als mantelzorger kunnen betekenen dat studenten in zorgopleidingen relevante voorkennis hebben voor het beroep waarvoor ze opgeleid worden. Docenten kunnen dit benutten om het actieve leren te bevorderen (vergelijk bouwsteen 1 in Surma et al., 2019).

Leren voor een beroep betekent dat je beroepskennis, beroepsvaardigheden en een initiële beroepsidentiteit ontwikkelt. Hiervoor zijn drie bijbehorende en met elkaar samenhangende actieve leerprocessen nodig: context maken, betekenis geven en ingroeien (Wallin et al., 2019, aangehaald in Koopman et al., 2024). Op basis van divers eerder onderzoek en geïllustreerd met uitgewerkte voorbeelden beschrijven Koopman et al. (2024) wat deze actieve leerprocessen inhouden en hoe mbo-opleiders (docenten op school en praktijkbegeleiders in het werkveld) daarbij kunnen ondersteunen. Samengevat gaat het om het volgende:

- Om de verbinding tussen leren op school en in de beroepspraktijk goed te benutten moeten studenten dat wat ze leren in de ene context actief kunnen verbinden met dat wat ze elders leren. Dit heet **context maken** of recontextualiseren, wat vraagt om herhaald concretiseren en conceptualiseren, een vaardigheid die studenten niet zomaar beheersen. **Opleiders** kunnen hen ondersteunen door vragen te stellen en in het gesprek al 'ondertitelend' begrippen te introduceren die helpen om de overeenkomsten tussen verschillende contexten te zien.
- Om als aankomend beroepsbeoefenaar bewust te handelen en bijvoorbeeld niet zomaar gedrag van anderen te kopiëren, is het belangrijk dat studenten actief **betekenis geven** aan wat ze meemaken in de beroepspraktijk, zowel in relatie tot het beroep als voor zichzelf als persoon. **Opleiders** kunnen studenten hierbij ondersteunen door te helpen reflecteren en door eigen initiatief te stimuleren om meer leermogelijkheden voor zichzelf te realiseren, bijvoorbeeld door vragen te stellen op hun stageplek en door nieuwe taken uit te proberen.
- **Ingroeien** in een beroep betekent dat je erbij gaat horen, vakmens wordt, en uiteindelijk vakmens bent. Ook dit gaat niet vanzelf, studenten moeten hier actief mee bezig zijn. **Opleiders** kunnen studenten hierbij ondersteunen door met hen als beroepsbeoefenaren (i.p.v. als studenten) om te gaan, met hen te reflecteren op hun praktijkervaringen, door hen uitdagende taken toe te vertrouwen en door als rolmodel te 'ondertitelen' waaróm zij op een bepaalde manier handelen.

Soms is er meer nodig: hulp bij hindernissen, en een goed pedagogisch klimaat

Activerende didactiek is nodig maar niet voldoende om studenten te stimuleren om actief te zijn in de les. Verschillende persoonlijke omstandigheden kunnen studenten in de weg zitten; denk bijvoorbeeld aan zorgtaken, verslavingsproblematiek, of noodzaak om naast de opleiding te werken voor levensonderhoud. Als studenten hierdoor in de les niet in actie willen of kunnen komen, is er meer nodig dan activerende didactiek. Er zal ets moeten gebeuren aan de hindernissen, waarbij ook partners buiten de school zoals het werkveld en (jeugd)zorgvoorzieningen van belang zijn (zie bijv. Van den Ven et al., 2023).

De school kan helpen om goede randvoorwaarden voor actief leren te realiseren door te werken aan een goed pedagogisch klimaat met duidelijke regels die ook gehandhaafd worden, positieve docent-student relaties, en een sfeer waarin het normaal is om hulp te vragen. Inzichten hierover op basis van een meta-studie van onderzoek in diverse onderwijssectoren door Marzano et al. (2010) worden in het Nederlandse mbo ondersteund door diverse vooral kleinschalig studies in mbo 1 en 2 (Boekhout, 2011; Pols, 2018; Van Kan et al., 2014; zie verder ook Kennisrotonde, 2020). Voor mbo-studenten zijn overigens zowel goede relaties met docenten als met medestudenten van groot belang om zich thuis te voelen op school (Elffers, 2011; Elffers et al., 2012).

Geraadpleegde bronnen

Blok, H. (2004). Adaptief onderwijs: Betekenis en effectiviteit. *Pedagogische studiën, 81*(1), 5-27.

Boekhoud, P. (2011). *Pedagogiek als tweede natuur* (openbare les). Hogeschool Rotterdam.

Conijn, J. (2023). *Differentiëren in het mbo naar verschillen in ontwikkeling van studenten*. Onderwijskennis.nl (NRO).

Elffers, L. (2011). *The transition to post-secondary vocational education: students' entrance, experiences, and attainment* (proefschrift). Universiteit van Amsterdam.

Elffers, L., Oort, F. J., & Karsten, S. (2012). Making the connection: The role of social and academic school experiences in students' emotional engagement with school in post-secondary vocational education. *Learning and Individual Differences, 22*(2), 242-250.

Glaude, M., Van den Berg, J., Verbeek, F. & De Bruijn, E. (2011). *Pedagogisch-didactisch handelen van docenten in het middelbaar beroepsonderwijs.* ECBO.

Kennisrotonde. (2017, 2021). *Wat zijn kenmerken van de mbo-populatie en presteren deze studenten beter wanneer de onderwijsaanpak wordt afgestemd op die kenmerken?* (KR.255).

Kennisrotonde. (2018). *Wat zijn effectieve didactieken om rekening te houden met verschillen tussen mbo-studenten in kennis en cognitieve capaciteit binnen een groep?* (KR.368).

Kennisrotonde. (2020). *Wat is de effectiviteit van pedagogische strategieën op de leerprestaties van mbo niveau 1 en 2 studenten?* (KR. 822).

Kennisrotonde. (2023). Wat zijn de effecten van (een verbod op) smartphones, laptops en tablets in de les en op school op de leerprestaties van vo-leerlingen en mbo-studenten? (KR. 1597/1602)

Koopman, M., Boersma, A., & Van Harn, R. (2024). *Leerprocessen bevorderen van mbo-studenten.* Onderwijskennis.nl (NRO).

Marzano, R. J., Marzano, J. S., & Pickering, D. J. (2010). *Pedagogisch handelen en klassenmanagement. Evidence-based strategieën voor elke leraar.* Basalt.

Pols, W. (2018). 'Je moet op dat moment reageren en je weet nooit of je het juiste doet' Pedagogiek in het middelbaar beroepsonderwijs. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders, 30*(3), 71-82.

Surma, T., Vanhoyweghen, K., Sluijsmans, D., Camp, G., Muijs, D., & Kirschner, P. A. (2019). *Wijze lessen. Twaalf Bouwstenen voor effectieve didactiek.* Ten Brink Uitgevers.

Van de Ven, H., Donker, A., Wesseling, W., Van de Haterd, J., De Jong, E., Metwally, L., & Van As, A. (2023). *Succesvolle aanpakken voor mbo-studenten in een kwetsbare positie. Onderzoeksverslag.* Nederlands Jeugdinstituut en ECBO.

Van der Vegt, A. L., Kieft, M. & Bekkers, H. (2019). *Differentiatie in de klas: wat werkt?* Kennisrotonde (NRO).

Van Kan, C., Zitter, I., Brouwer, P. & Van Wijk, B. (2014). *Onderwijspedagogische visies van mbo-docenten: wat dient het belang van studenten?* ECBO.

Wallin, A., Nokelainen, P. & Mikkonen, S. (2019). How experienced professionals develop their expertise in work-based higher education: A literature review. *Higher Education, 77*(2), 359-378.

Meer weten?

- Kennisrotonde. (2017, 2021). *Wat zijn kenmerken van de mbo-populatie en presteren deze studenten beter wanneer de onderwijsaanpak wordt afgestemd op die kenmerken?* (KR.255).
- Kennisrotonde. (2018). *Wat zijn effectieve didactieken om rekening te houden met verschillen tussen mbo-studenten in kennis en cognitieve capaciteit binnen een groep?* (KR.368).
- Kennisrotonde. (2020). *Wat is de effectiviteit van pedagogische strategieën op de leerprestaties van mbo niveau 1 en 2 studenten?* (KR. 822).
- Kennisrotonde. (2023). *Wat zijn de effecten van (een verbod op) smartphones, laptops en tablets in de les en op school op de leerprestaties van vo-leerlingen en mbo-studenten?* (KR. 1597/1602)
- Webbinar *Hoe leren mbo-studenten voor en tijdens het beroep?* Onderwijskennis (NRO).

Over deze vraag

Opgesteld door:	Niek van den Berg (kennismakelaar Kennisrotonde)
Vraagsteller:	docent mbo
Geraadpleegde experts:	Annoesjka Boersma en Inge Zweers (experts leerprocessen en begeleiden in het beroepsonderwijs)
Onderwijssector:	mbo
Trefwoorden:	activerende didactiek, actief leren, leerprocessen, betrokkenheid, mbo
Referentie:	Kennisrotonde. (2024). *Welke didactische strategieën van docenten dragen eraan bij dat BOL4-studenten in het mbo actief meedoen in de les?* (KR. 2100)

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een dienst van het NRO.